

PRÆFATIO HIERONYMI

IN

LIBRUM ESTHER.

Librum Esther variis translatoribus constat esse vitiatum, quem ego de archivis Hebræorum relevans, verbum e verbo pressius transuli. Quem librum editio Vulgata laciniosis hinc inde verborum sinibus trahit²; addens ea quæ

1. Hunc librum cum prologo ad duos Vaticano bibliothecæ vetustissimos codices mss. exegimus: alterum quem olim regine Sæcorum numero 7 prenotatum diximus, alterum Vaticano Palatinum numero præscriptum 24, quem oppido emendatorem illo perspeximus.

2. Plures mss. codices *verborum sinibus trahit*: nonnulli *verborum finibus pro sinibus*. Porro quam laciniosis sinibus traheretur liber Esther in exemplaribus veteris Vulgatae Latinae, testis est ms. noster num. 7, qui editionem Vulgatam usu receptam ante Hieronymum complectitur. Tot enim tanquam tibi addita leguntur, quæ ex tempore dici poterant et audiri: ut vix ea conjecturis assouj potuissemus, nisi adhuc scripta nobis superessent in predicto antiquo monumento San-Germanensi. Quis namque credidisset pro unico versiculo quinto capituli quarti, ista ab auctore ejus editionis veteris Latinae fuisse subjecta? « Ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam Noe in aquis diluivi conservasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Abraham in trecentis et decem octo viris novem reges tradidisti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Jonam de ventre celi liberasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Ananiam, Azariam, Misael de camino ignis liberasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Daniel de lacu leonum cruiisti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Ezechiae regi Judæorum morte damnato, et oranti pro vita, miseratus es,

ex tempore dici poterant, et audiri, sicut solitum est scholaribus disciplinis³ sumpto themate, excogitare quibus verbis uti potuit qui injuriam passus est, vel ille qui injuriam fecit. Vos autem, o Paula et Eustochium⁴, quoniam

et donasti ei vite annos quindecim: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Annae petenti in desiderio animæ filii generationem donasti: ego audivi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu complacentes tibi liberas, Domine, usque in finem, etc. » Multa alia occurrunt in hac editione Vulgata, quæ fidem faciunt Hieronymi verbis: quod quidem fatebuntur studiosi quoque viri si eam perlegerint in appendice nostra veteris instrumenti. MARX.

3. Ms. San-Germanensis num. 4 ac Memmianus canon hoc modo legunt, *sicut solitum est, secularibus disciplinis*. Item tamen codex Memmianus notat in margine aliam lectionem nampque *scholaribus*. MARX.

4. Juniolem Paulam intelligo quia Paula Eustochii mater defuncta erat ante Latinam istam translationem ex Hebræo, ut plane liquet ex his quæ de libro Esther Hieronymus scripsit præfatione in Josue, quem consulti omnino volumus. Nec quemquam moveat quod nomen junioris virginis positum legatur ante nomen Eustochii, cuius ex fratre nephis fuit Paula filia Læto: sic enim filii amat apud exscriptores, qui in libris Hieronymianis quotidie scriptabant, o Paula et Eustochium. Nesciebant alteram Paulam, nesciebant tempus scripturarum Hieronymi; quid igitur mirum, si ordinem perverterint in hac vocandi formula? MARX.

— Sunt qui pro Paula et Eustochium, substitui velint *Domion et Rogatione*, quibus hunc fuisse inscriptum abs Hieronymo librum genuino ex capite

et bibliothecæ¹ Hebr. studuistis intrare, et interpretum certamina comprobastis, tenentes Esther Hebræicum librum, per singula verba nostram translationem aspiciate, ut possitis agnoscere me nihil etiam augmentasse addendo², sed fidei testimonio simpliciter sicut in Hebræo habetur, historiam Hebræicam Latinæ

argumentantur. Primum, quod in prologo ad Esdram, ut simul Esther ex Hebræo transferret, rogari se ab us, dixit s. pater. Alterum, quod Paula mater Eustochii antea obiisset quam hanc interpretationem Hieronymus adornaret. Ac prius quidem argumentum, quod falsæ lectionis præjudicio nihiur, nullo negotio exsufflamus: ac dudum nos juxta Martianeum ab eo loco prologi in Esdram, ad mss. fere omnium fidem, Esthera nomen amovimus, ac satis manifesto ostendimus, fuisse illic temere liberariorum culpa importatum. Alteri autem argumento repositum a Martiano cum eruditiorum vulgo, non hic Paulam Eustochii matrem, sed juniorem debere intelligi, Læto filiam, ex fratre nephim Eustochii: illudque scribarum oscitantia, ac recepte in his ponendis nominibus consuetudini imputandum, quod amite neptis, seniori junior præponitur. Nobis quid hac super re videatur, quandoquidem hec nos longius a notaram proposito abducerent, in præfixa huic tomo præfatione dicendum est.

1. Apud veteres *biblia sacra* appellabantur *bibliotheca*; quare intrare Hebræorum bibliothecas nihil aliud id significat, quam esse sufficientem legendis ac intelligendis voluminibus Hebræis Scripturæ sacrae: in quo religiosa femine, Christique sponsæ virginis multos superarunt lujus avi sciolos, qui si viderint studiosos nonnullos linguæ Hebræicæ homines, attollunt statim cachinnum, Judæos ac Rabbinos eos cum risu acclamantes: quasi puderet ingenuos viros, sanctam prophetarum linguam addiscere, Ecclesie doctorum vestigia terere, nobilissimarumque virginum Eustochii ac Paulo exemplum imitari. MARX.

2. Regius bibulorum codex ms. ac San-Germanensis noster num. 4 pro *etiam* habent *unquam*, id est, *me nihil unquam augmentasse addendo*. MARX.

— Quidam mss. *unquam* pro *etiam* legunt. Videtur autem alterum huic oppositum comma excidisse, quod ab eadem voce *nihil* inciperet: puta *nihil silendo truncasse*, aut quid simile.

3. Post ista in cunctis editionibus præfationis S. Hieronymi in librum Esther, assutum legitur sequens additamentum: « Rursus, in libro Esther alphabetum ex minio usque ad *theta* litteram fecimus diversis in locis, volentes scilicet Septuaginta interpretum ordinem per hoc insinuare studioso lectori. Nos enim juxta nomen Hebræicum, ordinem

linguæ tradidisse. Nec affectamus laudes hominum, nec vituperationes expavescimus. Deo enim placere curantes, minas hominum penitus non timeamus: quia Deus dissipat ossa eorum qui hominibus placere desiderant (*Psal. lvi. 6*), et secundum Apostolum, qui ejusmodi sunt, servi Christi esse non possunt (*Galat. i. 10*)².

prosequi etiam in Septuaginta editione maluimus ». Prologi vero pars isthæc spuria ac supposititia, nemini unquam, quod sciamus, suspecta habita est: ideo ab aliquo eruditissimis hominibus, velut genuinis Hieronymi fetus, scholis illustrata reperitur. Verum enim vero imposturam scire jurat, quam nos subdidio mss. codicum perspectam primum habuimus, sed adhuc manifestiorem attentæ ac frequentis meditatione eorumdem verborum: nullus siquidem sensus ex his elici potest, qui Hieronymo dissertenti conveniat. Primum itaque fraudis argumentum caplams ex mutata priori dictione ejusdem additamenti, non enim legunt mss. antiquiores ac melioris note, Vaticano dieo, regio, ac San-Germanenses, *rursus in libro Esther*, sed, *Rufini in libro Esther, etc.* Unde certum existat artificem istiusmodi suppositæ annotationis, *Rufini* exemplum fuisse imitatum in alphabeto litteris Græcis apponendo ad designandum ordinem translationis LXX, cum ipse tamen interpretis aut scriptoris seriem Hebræorum voluminum prosequeretur. Jam quis nesciat Hieronymum in sacris Scripturis veteribus, emendandis, illustrandisque superiorum semper existisse Rufini, a quo neque originem seu contextum versuosis LXX neque elementa alphabeti Græci vel Hebræici mutari unquam indiguit. Posterior ergo ac plane diversus consensus est ab Hieronymo quisquis a Rufino nonnihil habet emendicatum in divinis Scripturis adornandis, sive dirigendis. Rursus adnotatimcula S. Hieronymi diversis locis posita ad ultima capitula libri Esther nullatenus conveniunt cum additamento præfationis: sed neque ejusdem libri contextus, nam auctor additamenti lectorem monet, juxta morem Hebræicum ordinem se esse secutum etiam in Septuaginta interpretum editione. E contra Hieronymus asserti editionem istam libri Esther pure esse Hebræicam, quæ nunquam in Hebræico contextu edita perhibetur? Proinde fatendum videtur ultimam prologi partem adscribandam esse incognito cuidam scriptori, qui in sua editione Latina ad codices Græcos LXX interpretum elaborata ordinem historie Hebræicæ sequeretur. Quod ita pridem nobis persuasum erat ex sensu verborum lujus additamenti: nunc autem evidentissimum atque indubitatum sit ab eo quam diximus, ms. codice Latino Vulgatum veterem, seu Italiam libri Esther editionem complexo. Curiosissima enim ejusdem exemplaris contentione facta cum Græcis pluribus translationibus, deprehendi in illa editione Latina LXX interpretum ordi-

nem ac morem historiae Hebraicae. Exempli causa, duorum eunuchorum Gabato et Tharra machinatio paricidalis in regem Artaxerxem, quae apud LXX interpretes narratur initio libri Estheris, legitur in nostro ms. codice iuxta morem Hebraicum post celebratas nuptias Estheris cum rege Artaxerxe. Iterum quae Mardochei captivitate et translatione in Babylonem leguntur capite primo editionis Septuaginta, ea retinet Latinus ms. capite secundo iuxta morem Hebraeorum codicum. Quibus profecto vera esse ac explorata comprobantur quaecumque praemisimus de ultima parte supposititia praefationis in librum Esther. Accedunt ad haec tres perantiqui mss. codices ac optima nota, in quibus nihil additum reperitur. Hi sunt Memmianus, codex Ecclesiae Narbonensis, et alter Cisterciensis monasterii Fontis Frigidii, qui finem faciunt praefationis in his Apostoli verbis: *Servi Christi esse non possunt, addentes immediate, EXPLICIT PRAEFATIO, etc.* Nec omittendus est Colbertinus Anciensis, ubi in latera marginali jam dictorum verborum Apostoli, exscriptor posuit, EXPLICIT PROLOGUS, quo manifestissime finem praefationis indicat in hac scripturae sententia, caetera vero quae sequuntur, aliena esse et adscititia: ideoque tanquam spuria expuncta sunt tandem ab aliquo emendatore, qui integrum non timuit obliterare additamentum hujus loci. Caeterum in aliquot aliis mss. Vaticanis, regis, ac San-Germanensibus,

ultima pars praefationis supposita non omnem habet contextum cum superioribus, sed separatim et a capite describitur miniativo colore, litterisque marginalis in hunc modum: RUPINI IN LIBRO ESTHER ALPHABETUM, etc. Quod satis esset ad probandam suspectae hujus partis novitatem et imposturam: at de his haecenus.

Ne quid vero praetermittamus ex quo utilitatis nonnihil possit hauriri, lectiones etiam variantes in suppositio additamento praefationis hic subjicimus. Ms. biblicorum codex eminentissimi cardinalis a Bonzio sic legit: *Alphabetum ex Graeco scilicet littera minio usque ad thetam litteram fecimus in diversis locis, etc.* Aliud exemplar ms. monasterii nostri Narbonense, pro *fecimus* habet tertiam personam *fecerunt*; quasi istud alphabetum non auctori prologi seu additamenti tribueretur, sed ab aliis diceretur appositum. His verbis reculantur qui putarunt tale alphabetum notatum fuisse ab Hieronymo, et litteris quidem Hebraicis usque ad *teth*, quod utrumque falsum esse manifestum est, tam ex istis variantibus lectionibus, quam ex iis quae a nobis paulo superius dicta leguntur. Videant nunc malevoli illi, qui fidem mss. codicum magnis interdum clamoribus elevare conantur, quanto lucis emolumento careant invidorum naeviae: quantum e contrario lucis et scientiae accrescat studiosis omnibus, venerandaeque antiquitatis asseritoribus. MART.

INCIPIT

LIBER ESTHER.

Cap. I. — In diebus Assueri, qui regnavit ab India usque Aethiopiā, super centum viginti septem provincias, quando sedit in solio regni sui, Susa¹ civitas regni ejus exordium fuit.

Tertio igitur anno imperii sui, fecit grande convivium cunctis principibus et pueris suis, fortissimis Persarum, et Medorum inclytis, et praefectis provinciarum coram se, ut ostenderet divitias gloriae regni sui, ac magnitudinem, atque jactantiam potentiae suae, multo tempore, centum videlicet et octoginta diebus.

Cumque implerentur dies convivii, invilavit omnem populum qui inventus est Susis², a maximo usque ad minimum: et jussit septem diebus convivium preparari in vestibulo horti, et nemoris, quod regio cultu et manu consitum erat. Et pendeant ex omni parte tentoria aërii coloris, et carbasini ac hyacinthini, sustentata funibus byssinis atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, et columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei et argentei, super pavementum smaragdino et pario stratum lapide dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat. Bibeant autem qui invitati erant, aureis poculis, et aliis atque aliis vasis cibi inferebantur. Vinum quoque, ut magnificentia regia dignum erat, abundans, et praeci-

puum ponebatur. Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum, sed sicut rex statuerat, praeponebat mensis³ singulos de principibus suis, ut sumeret unusquisque quod vellet.

Vasthi quoque regina fecit convivium feminarum in palatio, ubi rex Assuerus manere consueverat.

Ilaque die septimo, cum rex esset hilarior, et post nimiam potationem [At. potionem] incauisset mero, praecipit Mauman, et Bazatha⁴, Arbana, et Bagatha, et Abgatha, et Zarath⁵, et Charchas, septem eunuchis, qui in conspectu ejus ministrabant, ut introducerent Vasthi reginam coram rege, posito super caput ejus diademate, ut ostenderet cunctis populis et principibus pulchritudinem illius: erat enim pulchra valde. Quae renuit, et ad regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, venire contempsit.

Unde iratus rex, et nimio furore succensus, interrogavit sapientes, qui ex more regioe semper ei aderant, et illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges ac jura majorum (erant autem primi et proximi, Charsena, et Sathar, et Admatha, et Tharsis, et Mares, et Marsana, et Manuchan, septem duces Persarum⁶ atque Medorum, qui videbant faciem regis, et primi post

1. In Vaticano Palatino ms. Susa continuo dicitur.

2. Editi legunt in Susan; at mss. omnes Latini constantior retinent quod nos edidimus Susis nempe; ut impressi etiam habent Nehemiae cap. 1, vers. 1. MART.

3. Pro mensis, in Palatino ms. est eis.

4. Idem ms. Balatha. Pro Zarath, quod sequitur, rectius, saltem ad Hebraeorum textum, Vulgati habent Zesthar.

eum residere soliti erant) cui sententiae Vasthi regina subjacere, quae Assueri regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, facere nolisset.

Responditque Mamuchan, audientem rege, atque principibus: Non solum regem laesit regina Vasthi, sed et omnes populos, et principes, qui sunt in cunctis provinciis regis Assueri. Egredietur enim sermo reginae ad omnes mulieres, ut contemnant viros suos, et dicant: Rex Assuerus jussit ut regina Vasthi intraret ad eum, et illa noluit. Atque hoc exemplo omnes principum conjuges Persarum atque Medorum, parvipendent imperia maritorum: unde regis justa est indignatio. Si [Al. add. ergo] tibi placet, egrediatur edictum a facie tua; et scribatur juxta legem Persarum atque Medorum, quam praeteriri illicitum est, ut nequaquam ultra Vasthi ingrediatur ad regem, sed regnum illius altera, quae melior illa est, accipiat. Et hoc in omne (quod latissimum est) provinciarum tuarum divulgetur imperium, et cunctae uxores tam majorum quam minorum, deferant maritis suis honorem¹.

Placuit consilium ejus regi, et principibus: fecitque rex juxta consilium Mamuchan, et misit epistolas ad universas provincias regni sui, ut quaeque gens audire et legere poterat, diversis linguis et litteris, esso viros principes ac majores in domibus suis: et hoc per cunctos populos divulgari.

Cap. II. — His ita gestis, postquam regis Assueri deferbuerat indignatio, recordatus est Vasthi, et quae fecisset, vel quae passa esset: dixeruntque pueri regis, ac ministri ejus: Querantur regi puellae virgines ac speciosae, et mittantur qui considerent per universas provincias puellas speciosas et virgines: et adducant eas ad civitatem Susam, et tradant [Al. add. eas] in domum feminarum sub manu Egei eunuchi; qui est praepositus et custos mulierum regia-

rum: et accipiant mundum muliebrem, et caetera ad usus necessaria. Et quaecumque inter omnes oculos regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi: et ita, ut suggererant, jussit fieri.

Erat vir Judaeus in Suis civitate, vocabulo Mardocheus, filius Jair, filii Semei, filii Cis, de stirpe Jemini, qui translatus fuerat de Jerusalem eo tempore, quo Jechoniam regem Juda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat, qui fuit nutritius filiae fratris sui Edissae, quae altero nomine vocabatur Esther, et utrumque parentem amiserat: pulchra nimis, et decora facie. Mortisque patre ejus ac matre, Mardocheus sibi eam adoptavit in filiam.

Cumque percrebuisset regis imperium, et juxta mandatum illius multae virgines pulchrae adducerentur Susam, et Egeus traderentur eunuchis, Esther quoque inter caeteras puellas ei tradita est, ut servaretur in numero feminarum. Quae placuit ei, et invenit gratiam in conspectu illius. Et praecipit eunuchis, ut acceleraret mundum muliebrem, et traderet ei partes suas, et septem puellas speciosissimas de domo regis, et tam ipsam quam pedissequas ejus ornaret atque excoleret. Quae noluit indicare ei populum et patriam suam: Mardocheus enim praeeperat ei ut de hac re omnino reticere: qui deambulabat quotidie ante vestibulum domus, in qua electae virgines servabantur, curam agens salutis Esther, et scire volens quid ei accideret.

Cum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, ut intrarent ad regem, expletis omnibus quae ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimum vertebatur: ita duntaxat, ut sex mensibus oleo ungerentur myrrino², et aliis sex quibusdam pigmentis et aromatibus uterentur. Ingredientesque ad regem, quidquid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant, et ut eis placuerat, composite de triclinio feminarum ad regis cubiculum transi-

1. Regine ms. postremam hanc vocem, *honorem*, tacet. Mox addit *ejus* pronomen voci *principibus*; utrumque minus bene.

2. Vulgati *myrrhino*, quemadmodum et Graeci oleum hoc vocant. Ac sane myrrham unguentis capillis matronas ac virginis usurpasse, compertum est: ex quo illud Propertii:

Oronlea crines perfundere myrrha.

Concinit et Hebr. textus *בשמן המיר*, tametsi Chaldaeus *omphacium*, *אֵיִקִּין*, vertat. Ut ut vero se res habeat, cum nostri, tum quos praesto habuit Martian. mss. pari omnes consensu, *myrrino*, ut edidimus, legunt.

nant. Et quae intraverat vespere, egrediebatur mane, atque inde in secundas aedes deducebatur quae sub manu Susagazi eunuchi erant, qui concubinis regis praesidebat: nec habebat potestatem ad regem ultra redeundi, nisi voluisset rex, et eam venire jussisset ex nomine.

Evoluto autem tempore per ordinem, instabat dies quo Esther filia Abihail fratris Mardochei, quam sibi adoptaverat in filiam, intrare deberet ad regem. Quae non quasivit muliebrem cultum sed quaecumque voluit Egeus eunuchus custos virginum, haec ei ad ornatum dedit. Erat enim formosa valde, et incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa et amabilis videbatur. Ducta est itaque ad cubiculum regis Assueri mense decimo, qui vocatur *THEBETH*, septimo anno regni ejus. Et amavit [Al. adamavit] eam rex plus quam omnes mulieres, habuitque gratiam et misericordiam coram eo super omnes mulieres, et posuit diademata regni in capite ejus, fecitque eam regnare in loco Vasthi. Et jussit convivium preparari permagnificum cunctis principibus, et servis suis, pro conjunctione et nuptiis Esther. Et dedit requiem universis provinciis, ac dona largitus est juxta magnificentiam principalem.

Cumquesecondo quaererentur virgines et congregarentur, Mardocheus manebat ad regis januam: necdum prodiderat Esther patriam et populum suum, juxta mandatum ejus. Quidquid enim ille praecipiebat, observabat Esther: et ita cuncta faciebat, ut eo tempore solita erat quo eam parvulam nutriebat.

Eo igitur tempore, quae Mardocheus ad regis januam morabatur, irati sunt Bagathan et Thares, duo eunuchi regis, qui janitores erant, et in primo palatii limine praesidebant: volueruntque insurgere in regem, et occidere eum. Quod Mardocheus non latuit, statimque nuntiavit reginae Esther: et illa regi, ex nomine Mardochei quid ad se rem detulerat. Quaesitum est, et inventum: et appensus uterque eorum est in patibulo. Mandatumque est historiis, et annalibus traditum coram rege.

Cap. III. — Post haec rex Assuerus exaltavit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe Agag: et posuit solium ejus super omnes principes quos habebat. Cunctique servi regis, qui in foribus palatii versabantur, flectebant genua, et adorabant Aman: sic enim eis praeeperat im-

perator. Solut Mardocheus non flectebat genus neque adorabat eum. Cui dixerunt pueri regis, qui ad fores palatii praesidebant: Cur praeter caeteros non observas mandatum regis?

Cumque hoc crebrius dicerent, et ille nollet audire, nuntiaverunt Aman, scire cupientes utrum perseveraret in sententia: dixerat enim eis se esse Judaeum. Quod cum audisset Aman, et experimento probasset quod Mardocheus non sibi flecteret genu, nec se adoraret, iratus est valde, et pro nihilo duxit in unum Mardocheum mittere manus suas: audierat enim quod esset gentis Judaea. Magisque voluit omnem Judaeorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationem.

Mense primo (cujus vocabulum est *NISAN*) anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in urnam, quae Hebraice dicitur *PURA*, coram Aman quo die et quo mense gens Judaeorum deberet interfici: et exivit mensis duodecimus, qui vocatur *ADAR*.

Dixitque Aman regi Assuero: Est populus per omnes provincias regni tui dispersus, et a se mutuo separatus, novis utens legibus et caeremoniis insuper et regis scita contemnens. Et optime nosti quod non expediat regno tuo ut inoleseat per licentiam. Si tibi placet, decerne ut pereat: et decem millia talentorum appendam arcaeris gazae tuae.

Tulit ergo rex annulum quo utebatur, de manu sua, et dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag, hosti Judaeorum, dixitque ad eum: Argentum, quod tu polliceris, tum sit, do populo age quod tibi placet.

Vocatique sunt scribae regis mense primo *NISAN*, tertia decima die ejusdem mensis, et scriptum est, ut jussert Aman, ad omnes satrapas regis, et iudices provinciarum, diversarumque gentium, ut quaeque gens legere poterat, et audire pro varietate linguarum, ex nomine regis Assueri: et litterae signatae ipsius annulo, missae sunt per cursores regis ad universas provincias, ut occiderent atque delerent omnes Judaeos, a puero usque ad senem, parvulos et mulieres, uno die, hoc est tertio decimo mensis duodecimi qui vocatur *ADAR*, et bona eorum diriperent.

Summa autem epistolarum haec fuit, ut omnes provincias scirent, et praearent se ad praedictam diem. Festinabant cursores, qui missi erant, regis imperium explorare. Statimque in Suis pe-

pendit edictum, rege et Aman celebrante convivium, et cunctis¹, qui in urbe erant, fletibus.

Cap. IV. — Quæ cum audisset Mardocheus, scidit vestimenta sua, et indutus est sacco, spargens cinerem capiti: et in platea mediæ civitatis voce magna clamabat, ostendens amaritudinem animi sui, et hoc ejulatu usque ad fores palatii gradiens. Non enim erat licitum indutum sacco aulam regis intrare.

In omnibus quoque provinciis, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma pervenerat, plancus ingens erat apud Judæos, jejunium, ululatus, et fletus, sacco et cinere nullis prostrato utentibus.

Ingressæ autem sunt puellæ Esther et eunuchi, nunfaveruntque ei. Quod audiens consternata est: et misit vestem, ut, ablato sacco, induerent eum, quam accipere noluit. Accitoque Athach eunucho², quem rex ministrum ei dederat, præcepit et ut iret ad Mardocheum, et disceret ab eo cur hoc faceret. Egressusque Athach, ivit ad Mardocheum stantem in platea civitatis, ante ostium palatii: qui indicavit ei omnia quæ acciderunt, quomodo Aman promississet ut in thesauros [At thesauro] regis pro Judæorum nece inferret argentum. Exemplar quoque edicti, quod pendebat in Sosis, dedit ei ut reginæ ostenderet, et moneret eam ut intraret ad regem, et deprecaretur eum pro populo suo. Regressus Athach, nuntiavit Esther omnia quæ Mardocheus dixerat. Quæ respondit ei, et jussit ut diceret Mardocheo: Omnes servi regis, et cunctæ, quæ sub ditione ejus sunt, norunt provincia, quod sive vir, sive mulier, non vocatus³, interius atrium regis intraverit, absque ulla cunctatione statim interficiatur: nisi forte rex auream virgam ad eum tetenderit pro signo clementiæ, atque ita possit vivere. Ego igitur quomodo ad regem intrare potero, quæ triginta jam diebus non sum vocata ad eum? Quod cum audisset Mardocheus, rursum mandavit Esther, dicens: Ne putes quod animam tuam tantum

liberes, quia in domo regis es præ cunctis Judæis: si enim nunc silueris, per aliam, occasionem liberabuntur Judæi: et tu, et domus patris tui peribitis. Et quis novit utrum idcirco ad regnum veneris, ut in tali tempore parareris?

Rursumque Esther hæc Mardochoo verba mandavit: Vade et congrega omnes Judæos, quos in Sosis repereris, et orate pro me. Non comedatis, et non bibatis tribus diebus et tribus noctibus: et ego cum ancillis meis similiter jejunabo, et tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens, non vocata, tradensque me morti et periculo. Ivit itaque Mardocheus, et fecit omnia quæ ei Esther præceperat.

Cap. V. — Dio autem tertio induta est Esther regalibus vestimentis, et stetit in atrio domus regie, quod erat interius, contra basilicam regis: at ille sedebat super solum⁴ in consistorio palatii contra ostium domus. Cumque vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis ejus, et extendit contra eam virgam auream quam tenebat manu. Quæ accedens osculata est summitatem virgæ ejus.

Dixitque ad eam rex: Quid vis, Esther regina? Quæ est petitio tua? Etiam si dimidiam regni partem petieris, dabitur tibi. At illa respondit: Si regi placet, obsecro, ut venias ad me hodie, et Aman tecum, ad convivium quod paravi. Stantique rex: Vocate, inquit, cito Aman, ut Esther obediat voluntati. Venerunt itaque rex et Aman ad convivium, quod eis regina paraverat.

Dixitque ei rex, postquam vinum hiberat abundanter: Quid petis ut detur tibi? Et pro qua re postulas? Etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Cui respondit Esther: Petitio mea, et preces istæ sunt: Si inveni in conspectu regis gratiam, et si regi placet ut det mihi quod postulo, et meam impleat petitionem, veniat rex et Aman ad convivium quod paravi eis, et cras regi aperiam voluntatem meam.

1. Scholion marginale, quod visitur e latere in can. Memmiano, translatum est in contextum librorum editorum, verbum videlicet istud *Judæis*. Ita ut sit sensus *cunctis Judæis in urbe fletibus*: cum in Hebræo æque ac in mss. Latinis legamus absolute, absque Judæorum vocabulo *cunctis qui in urbe erant fletibus*. *MAN.*

2. In reginæ ms. *arretoque Athach eunucho, etc.*

3. Uno verbo Palatin. ms. *invocatus*. Sicque paulo infra *invocata* pro non *vocata*.

4. Cum Vulgatis addit reginæ mss. pronomem *suum*.

Egressus est itaque illo die Aman lætus et alacer. Cumque vidisset Mardocheum sedentem ante fores palatii et non solum non assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ, indignatus est valde: et dissimulata ira, reversus in domum suam, convocavit ad se amicos suos, et Zares uxorem suam: et exposuit illis magnitudinem divitiarum suarum, filiorumque turbam, et quanta eum gloria super omnes principes et servos suos rex elevasset. Et post hæc ait: Regina quoque Esther nullum alium vocavit cum rege ad convivium, præter me? Apud quam etiam cras cum rege pransurus sum. Et cum hæc omnia habeam, nihil me habere pulo, quandiu videro Mardocheum Judæum sedentem ante fores regias. Responderuntque ei Zares uxor ejus, et cæteri amici: Jube parari excelsam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, et dic mane regi, ut appendatur super eam Mardocheus, et sic ibis cum rege lætus ad convivium. Placuit ei consilium, et jussit excelsam parari crucem.

Cap. VI. — Noctem illam duxit rex insomnem jussitque afferri sibi historias, et annales priorum temporum. Quæ cum illo presente, legerentur, ventum est ad illum locum, ubi scriptum erat, quomodo nuntiasset Mardocheus insidias Bagathan et Thares eunuchorum, regem Assuerum jugulare cupientium. Quod cum audisset rex, ait: Quid pro hac fide honoris ac præmii Mardocheus consecutus est? Dixerunt ei servi illius ac ministri: Nihil omnino mercedis accepit.

Stantique rex: Quis est, inquit, in atrio? Aman quippe interius atrium domus regie intraverat, ut suggereret regi, et juberet Mardocheum attingi patibulo, quod in fuerat parapatum. Responderunt pueri: Aman stat in atrio. Dixitque rex: Ingradiat. Cumque esset ingressus, ait illi: Quid debet fieri viro quem rex honorare desiderat? Cogitans Aman in corde suo, et reputans quod nullum alium rex, nisi se, vellet honorare, respondit: Homo, quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regis, et imponi super equum, qui de sella regis est, et accipere regium diademam super caput suum, et primus de regis principibus ac tyrannis teneat equum ejus, et per plateam civitatis incedens clamet, et dicat: Sic honorabitur, quemcumque rex voluerit honorare.

1. Palatinus *super lectulum suum corruisse, etc.*

Dixitque ei rex: Festina, et sumpta stola et equo, fac ut locutus es Mardochoo Judæo qui sedet ante fores palatii. Cave ne quidquam de his, quæ locutus es, prætermittas. Tolle itaque Aman stolam et equum, indutumque Mardocheum in platea civitatis, et impositum equo præcedebat, atque clamabat: Hoc honore condignus est, quemcumque rex voluerit honorare.

Reversusque est Mardocheus ad januam palatii, et Aman festinavit ire in domum suam, lugens et aperto capite: narravitque Zares uxori suæ, et amicis suis [At. tac. suis] omnia quæ evenissent sibi. Cui responderunt sapientes quos habebat in consilio, et uxor ejus: Si de semine Judæorum est Mardocheus, ante quem cadere coepisti, non poteris ei resistere, sed eades in conspectu ejus. Adhuc illic loquentibus, venerunt eunuchi regis, et cito eum ad convivium, quod regina paraverat, pergere compulerunt.

Cap. VII. — Intravit itaque rex et Aman, ut hiberent cum regina. Dixitque ei rex etiam in secundo die, postquam vino incalescerat: Quæ est petitio tua, Esther, ut detur tibi? Et quid vis fieri? Etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis.

Ad quem illa respondit: Si inveni gratiam in oculis tuis, o rex, et si tibi placet, dona mihi animam, pro qua rogo, et populum meum, pro quo obsecro. Traditi enim sumus ego et populus meus, ut conteramur, jugulemur, et pereamus. Atque utinam in servos et in famulas venderemur, esset tolerabile malum, et gemens tacere: nunc autem hostis noster est, cujus crudelitates redundant in regem.

Respondensque rex Assuerus ait: Quis est isto et cuius potentie, ut hæc audeat facere? Dixit Esther: Hostis et inimicus noster pessimus iste est Aman. Quod ille audiens, illico obstupuit, vultum regis ac reginæ ferre non sustinens.

Rex autem iratus surrexit, et de loco convivi intravit in hortum arboribus consilium. Aman quoque surrexit, ut rogaret Esther reginam pro anima sua; intellexit enim a rege sibi paratum malum. Qui cum reversus esset de hortu nemoribus consilio, et intrasset convivi locum, reperit Aman super lectulum corruisse¹, in quo Jacobat Esther, et ait: Etiam reginam vult opprimere, me presente, in domo mea. Necdum

verbum de ore regis exierat, et statim operuerunt faciem ejus.

Dixitque Arborea, unus de eunuchis, qui stabant in ministerio regis: En lignum, quod paraverat Mardocheo, qui locutus est pro rege, stat in domo Aman, habens altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit rex: Appendite eum in eo. Suspensus est itaque Aman in patibulo quod paraverat Mardocheo, et regis ira quieuit.

Cap. VIII. — Die illo dedit rex Assuerus Esther regine domum Aman adversarii Judaeorum et Mardocheus ingressus est ante faciem regis. Confessa est enim ei Esther, quod esset patruus suus.

Tullique rex annulum, quem ab Aman recipi jusserat, et tradidit Mardocheo. Esther autem constituit Mardocheum super domum suam. Nec his contenta, prociidit¹ ad pedes regis, flevitque, et locuta ad eum oravit, ut militiam Aman Agagite, et machinationes ejus pessimas, quas exogitaverat contra Judeos, juberet irritas fieri. At ille ex more sceptrum aureum protendit manu, quod signum clementiae monstrabatur; illaque consurgens stetit ante eum, et ait: Si placet regi, et si inveni gratiam in oculis ejus, et deprecatio mea non ei videtur esse contraria, obsecro, ut novis epistolis, veteres Aman littere, insidiatoris et hostis Judaeorum, quibus eos in cunctis regis provinciis perire praeeperat corrigantur. Quomodo enim potero sustinere necem, et interfectionem populi mei? Responditque rex Assuerus Esther regine, et Mardocheo Judeo: Domum Aman concessi Esther, et ipsum jussi affligi cruci, quia ausus est manum mittere in Judeos. Scribite ergo Judeis, sicut vobis placet, regis nomine, signantes litteras annulo meo. Haec enim consuetudo erat, ut epistolis quae ex regis [At. regio] nomine mittebantur, et illius annulo signatae erant, nemo auderet contradicere.

Aceticque scribis et librariis regis (orat autem tempus tertii mensis, qui appellatur sivan) vicesima et tertia illis die, scriptae sunt epistolae ut Mardocheus voluerat, ad Judeos, et ad principes, procuratoresque et iudices, qui centum viginti septem provinciis ab India usque Ethiopiam praesidebant, provinciae atque pro-

1. Vitiose lectum antea est Martiano procedit.

vincere, populo et populo, juxta linguas et litteras suas, et Judaeis ut [At. prout] legere poterant, et audire. Ipsaeque epistolae, quae regis nomine mittebantur, annulo ipsius obsignatae sunt, et misse per veredarios: qui per omnes provincias discurrerent, veteres litteras novis nuntiis praevenerent. Quibus imperavit rex, ut convenirent Judeos per singulas civitates, et in unum praecipere congregari, ut starent pro animabus suis, et omnes inimicos suos, cum conjugibus ac liberis et universis domibus, et interficerent atque delerent, et spolia eorum diriperent². Et constituta est per omnes provincias una ultionis dies, id est, tertia decima mensis duodecimi ADAR. Summaque epistola haec fuit, ut in omnibus terris ac populis, qui regis Assueri imperio subiacebant, notum fieret paratos esse Judeos ad capiendam vindictam de hostibus suis. Egressisque sunt veredarii celeres nuntios perferentes, et edictum regis pependit in Susis.

Mardocheus autem, de palatio et de conspectu regis egrediens, fulgebat vestibus regis, hyacinthinis videlicet et aereis, coronam auream portans in capite, et amictus serico pallio atque purpureo. Omnisque civitas exsultavit, atque letata est. Judeis autem nova lux oriri visa est, gaudium, honor, et tripudium. Apud omnes populos, urbes atque provincias, quocunque regis jussa veniebant, mira exsultatio, epulae atque convivia, et festus dies: in tantum ut plures alterius gentis et sectae, eorum religioni et caeremoniis jungerentur. Grandis enim cunctos Judaici nominis terror invaserat.

Cap. IX. — Igitur duodecimi mensis, quem ADAR vocari ante jam diximus, tertia decima die quando cunctis Judeis interfectio parabatur, et hostes eorum inhiabant sanguini, versa vice Judei superiores esse coeperunt, et se de adversariis vindicare. Congregatique sunt per singulas civitates, oppida, et loca, ut extenderent manum contra inimicos et persecutores suos. Nullusque ausus est resistere, eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat. Nam et provinciarum iudices, et duces, et procuratores, omnisque dignitas quae singulis locis ac operibus praerat, extollebant Ju-

2. Istam pericopen et spolia eorum diriperent, nostri mss. non agnoscunt.

daeos timore Mardochei. Quem principem esse palatii, plurimum posse cognoverant: fama quoque nominis ejus crescebat quotidie, et per cunctorum ora volitabat.

Itaque percusserunt Judei inimicos suos plaga magna, et occiderunt eos, reddentes eis, quod sibi paraverant facere: in tantum ut etiam in Susan quingentos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagite hostis Judaeorum¹; quorum ista sunt nomina: Pharsandatha et Delphon, et Esphatha, et Phoratha, et Adalia, et Aridatha, et Phermesta, et Arisai, et Aridai [At. Arisati], et Vaizatha [At. Jezatha]. Quos cum occidissent, praedas de substantiis eorum tangere voluerunt.

Statimque numerus eorum, qui occisi erant in Susan, ad regem relatus est. Qui dixit reginae: In urbe Susan interfecerunt Judei quingentos viros, et alios decem filios Aman; quantam putas eos exercere eadem in universis provinciis? Quid ultra postulas, et quid vis ut fieri jubeam? Cui illa respondit: Si regi placet, detur potestas Judeis, ut sicut fecerunt hodie in Susan, sic et cras faciant, et decem filii Aman in patibulis suspendantur. Praecipitque rex, ut ita fieret. Statimque in Susan pependit edictum, et decem filii Aman suspensi sunt.

Congregatis Judeis quarta decima die mensis ADAR, interfecti sunt in Susan trecenti viri; nec eorum ab illis direpta substantia est. Sed et per omnes provincias, quae ditioni regis subiacebant, pro animabus suis steterunt Judei, interfectis hostibus ac persecutoribus suis: in tantum ut septuaginta quinque millia occisorum impleverunt, et nullus de substantiis eorum quidquam contingeret.

Dies autem tertius decimus mensis ADAR, unus [At. primus] apud omnes interfectionis fuit, et quarta decima die cadere desierunt. Quem constituerunt esse solemnem, ut in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque conviviis. At hi qui in urbe Susan eadem exercuerant, tertio decimo, et quarto decimo die ejusdem mensis in caede versati sunt: eo quinto decimo autem die percutere desierunt. Et idcirco eundem diem constituerunt solemnem epularum atque laetitiae. Hi vero Judei, qui in

oppidis non muratis ac villis morabantur, quartum decimum diem mensis ADAR conviviorum et gaudii decreverunt, ita ut exsultent in eo, et mittant sibi mutuo partem epularum et ciborum.

Scripsit itaque Mardocheus omnia haec, et litteris comprehensa misit ad Judeos, qui in omnibus regis provinciis morabantur, tam in vicino positus [At. tac. positus], quam procul, ut quartam decimam et quintam decimam diem mensis ADAR pro festis susciperent, et reverente semper anno solemini honore celebrarent quia in ipsis diebus se ulsi sunt Judei de inimicis suis et luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiumque conversa sunt, essentque dies isti epularum atque laetitiae, et mitterent sibi invicem ciborum partes, et pauperibus munuscula largirentur.

Susciperuntque Judei in solemnem ritum cuncta quae eo tempore facere coeperant², et quae Mardocheus litteris facienda mandaverat. Aman enim filius Adamathi stirpis Agag, hostis et adversarius Judaeorum, cogitavit contra eos malum, ut occideret illos, atque deleret: et misit PARRA, quod nostra lingua vertitur in sortem. Et postea ingressa est Esther ad regem, obsecrans ut conatus ejus illiteris regis irriti fierent, et malum, quod contra Judeos cogitaverat, reverteretur in caput ejus. Denique et ipsum et filios ejus affixerunt cruci, atque ex illo tempore dies isti appellati sunt PARRA, id est. Sortium, eo quod PARRA, id est sors, in urnam missa fuerit. Et cuncta quae gesta sunt, epistolae, id est, libri hujus volumine continentur; quaque sustinuerunt, et quae deinceps immutata sunt, susceperunt Judei super et semen suum, et super cunctos, qui religioni eorum voluerunt [At. volerint] copulari, ut nulli liceat duos hos dies absque solemnitate transigere: quod scriptura testatur, et certa expelunt tempora, annis sibi jugiter succedentibus. Isti sunt dies, quos nulla unquam delectio oblivio, et per singulas generationes cunctae in toto orbe, provincia celebrabunt: nec est ulla civitas, in qua dies PARRA, id est, sortium, non observentur a Judeis, et ab eorum progenie, qui haec caeremonia obligata est.

1. Nostri mss. hic atque infra in Susis: tum valde diverso sensu, quingentos viros interfecerunt et decem, extra filios Aman: minus tamen recte.

2. Reginae ms. facere poterant, pro coeperant.

Scripteruntque Esther regina filia Abihail¹ et Mardocheus Judæus, etiam secundam epistolam ut omni studio dies ista solemniter sanciretur in posterum. Et miserunt ad omnes Judæos, qui in centum viginti septem regis Assueri provinciis versabantur, ut haberent pacem et susciperent veritatem, observantes dies Sortium, et suo tempore cum gaudia celebrarent: sicut constituerant Mardocheus et Esther, et illi observanda susceperunt a se, et a semine suo, jejunia et clamores, et Sortium dies, et omnia, quæ libri hujus, qui vocatur Esther, historia continentur.

Cap. X. — Rex vero Assugrus, omnem terram et cunctas maris insulas fecit tributarias: cujus fortitudo et imperium, et dignitas atque sublimitas, quia exallavit Mardocheum, scripta sunt in libris Medorum, atque Persarum, et quomodo Mardocheus Judaici generis secundus a rege Assuero fuerit, et magnus apud Judæos², et acceptabilis plebi fratrum suorum, quærens bona populo suo, et loquens ea quæ ad pacem seminis sui pertinere.

Quæ habentur in Hebræo, plena fide expressi. Hæc autem, quæ sequuntur, scripta reperi in editione Vulgata, quæ Græcorum lingua et litteris continetur, et interim post finem libri hoc capitulum ferebatur: quod juxta consuetudinem nostram obelo³, id est, veru pronotacimus⁴.

+ Dixitque Mardocheus⁵: A Deo facta sunt + ista. Recordatus sum somni, quod videram, + hæc eadem significantis; nec eorum quidquam irritum fuit. Parvus fons, qui crevit in + fluvium, et in lucem solemque conversus est + et in aquas plurimas redundavit: Esther est + quam rex accepit uxorem, et voluit esse re- + ginam. Duo autem dracones: ego sum, et + Aman. Gentes, quæ convenerant, hi sunt, qui + conati sunt delere nomen Judæorum. Gens + autem mea: Israel est, quæ clamavit ad Do- + minum, et salvum fecit Dominus populum

1. Palatin. ms. *Abigail*: haud tamen recte Hebr. habet אֲבִיחַיִל.

2. Idem ms. *magnus inter Judæos*.

3. Obelorum signa isthæc afficiunt plures mss. codices: quæ tamen Mommius canon cum antiquioribus duobus mss. exemplaribus nostris S. Germani a Pratis, notatis 4 et 13, exactissime representant ex hoc loco usque ad finem libri. Mart.

+ suum: liberavitque nos de omnibus malis, + et fecit signa magna atque portentosa inter + gentes: et duas sortes esse precepit, unam + populi Dei, et alteram cunclarum gentium. + Venitque utraque sors in statutum ex illo + jam tempore diem⁶ coram Deo universis + gentibus: et recordatus est Dominus populi + sui, ac misertus est hereditatis suæ. Et ob- + servabuntur dies isti in mense ADAR, quarta + decima et quinta decima die ejusdem mensis + cum omni studio et gaudio in unum cotum + populi congregati, in cunctis deinceps gene- + rationes populi Israel.

+ *Cap. XI.* — Anno quarto regnantibus Ptole- + mæo⁷ et Cleopatra. atulerunt Dositheus, qui + se sacerdotem et levitici generis ferebat, et + Ptolemæus filius ejus. hanc epistolam ENCHIRIDIA + quam dixerunt interpretatum esse Lysima- + chum Ptolemæi filium in Jerusalem.

Hoc quoque principium erat in editione Vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud ullum fertur interpretum.

+ Anno secundo, regnante Artaxerxe Maximo, + prima die mensis NISAN, vidit somnium Mar- + docheus filius Jairi, filii Semei, filii Cis, de + tribu Benjamin: homo Judæus, qui habitabat + in urbe Susis, vir magnus, et inter primos + aula regis. Erat autem de eo numero capti- + vorum, quos transtulerat Nabuchodonosor + rex Babylonis de Jerusalem cum Jeconia + rege Juda, et hoc ejus somnium fuit: Appa- + ruerunt voces, et tumultus, et tonitrua, et + terra motus, et conturbatio super terram, et + ecce duo dracones magni, paratique contra + se in prælium. Ad quorum clamorem cunctæ + concitate sunt nationes, ut pugnant contra + gentem justorum. Fuiteque dies illa tenebra- + rum et discriminis, tribulationis et angustie, + et ingens formido super terram. Conturbata + que est gens justorum timentium mala sua,

4. Addit idem ms. *ad eos*. Quæ subsequuntur, veteris sunt editionis Vulgatae fragmenta, singulis versibus etiam in Palatino codice obelis pronotata, nec Hieronymum tamen habere interpretem.

5. Vocem *diem* regin. ms. prætermittit.

6. Constantur idem ms. *Tholomæum* per th. effert.

+ et præparata ad mortem. Clamaveruntque ad + Deum: et illis vociferantibus, fons parvus + crevit in fluvium maximum, et in aquas + plurimas redundavit. Lux et sol ortus est, et + humiles exaltati sunt, et devoraverunt inely- + tos. Quod cum vidisset Mardocheus, et sur- + rexisset de strato, cogitabat quid Deus facere + vellet, et fixum habebat in animo scire ca- + piens quid significaret somnium.

+ *Cap. XII.* — Morabatur autem eo tempore + in aula regis, cum Bagatha et Thara, eunu- + chi regis qui janitores erant palatii. Cumque + intellexisset cogitationes eorum, et curas di- + ligentius pervidisset, didicit quod conarentur + in regem Artaxerxem manus mittere, nuntia- + vit super eo regi. Qui de utroque habita + questione, confessos duci jussit ad mortem. + Rex autem quod gestum erat, scripsit id + commentariis: sed et Mardocheus rei me- + moriam litteris tradidit. Præcepitque ei rex, + ut in aula palatii moraretur, datis ei pro + delatione muneribus. Aman vero filius Ama- + dathi Bugæus, erat gloriosissimus coram + rege, et voluit nocere Mardocheo et populo + ejus. pro duobus regis eunuchis qui fuerant + interfecti.

Hucusque proemium.

Quæ sequuntur, in eo loco posita erant, ubi scriptum est in volumine.

Et diripuerunt bona, vel substantias eorum.

Quæ in sola Vulgata editione reperimus.

Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

+ *Cap. XIII.* — Rex maximus Artaxerxes ab + India usque Æthiopiam, centum viginti sep- + tem provinciarum principibus et ducibus, + qui ejus imperio subjecti sunt, salutem¹. + Cum plurimis gentibus imperarem, et uni- + versum orbem meæ ditioni subjugassem, + volui nequaquam abuti potentie magnitudi- + dine, sed clementia, et lenitate gubernare + subjectos, ut absque ullo terrore vitam silen- + tio transigaretis, optata cunctis mortalibus + pace fruere. Quærente autem me a con- + siliariis meis, quomodo hoc posset impleri, + unus qui sapientia et fide cæteros præcellere

+ habet, et erat post regem secundus, Aman po- + mine, indicavit mihi in toto orbe terrarum + populum esse dispersum, qui novis uteretur + legibus, et contra omnium gentium consue- + tudinem faciens, regum jussa contemneret, + et universarum concordiam nationum sua + dissensione violaret. Quod cum didicissemus, + videntes unam gentem rebellem adversus + omne hominum genus perversis uti legibus, + nostrisque jussionibus contrarie, et turbare + subjectarum nobis provinciarum pacem atque + concordiam jussimus, ut quoscunque Aman, + qui omnibus provinciis præpositus est, et + secundus a rege, et quem patris loco colli- + mus, monstraverit, cum conjugibus ac liberis + deleantur ab inimicis suis: nullusque eorum + misereatur, quarta decima die duodecimi + mensis ADAR anni presentis: ut nefarii ho- + mines una die ad inferos descendentes, red- + dant imperio nostro pacem, quam turbave- + rant.

Hucusque exemplar epistolæ.

Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi, ubi legitur.

Pergensque Mardocheus, fecit omnia quæ ei mandaverat Esther.

Nec tamen habentur in Hebræo, et apud nullum penitus feruntur interpretum.

+ Mardocheus autem deprecatus est Domi- + num, memor omnium operum ejus, et dixit: + Domine, Domine, Rex omnipotens, in ditione + enim tua cuncta sunt posita, et non est qui + possit tuæ resistere voluntati, si decreveris + salvare Israel. Tu fecisti cælum et terram, et + quidquid cæli ambitu continetur. Dominus + omnium est, nec est qui resistat majestati + tue. Cuncta nosti, et scis, quia non pro su- + perbia et contumelia, et aliqua glorie cupi- + ditate fecerim hoc ut non adorarem Aman + superbissimum (libenter enim pro salute + Israel etiam vestigia pedum ejus deosculari + paratus essem), sed timui ne honorem Dei + mei transferrem ad hominem, et ne quem- + quam adorarem excepto Deo meo. Et nunc, + Domine rex Deus Abraham, miserere populi + tui, quia voluit nos inimici perdere, et hæc + reditionem tuam delere. Ne despicias partem

1. Addit reginæ ms. verbum *dicit*.

+ tuam, quam redemisti tibi de Ægypto.
+ Exaudi deprecationem meam, et propitius
+ esto sortii et funiculo tuo; et converte luc-
+ tum nostrum in gaudium, ut viventes lau-
+ demus nomen tuum, Domine, et ne claudas
+ ora te canentium. Omnis quoque Israel pari
+ mente et obsecratione clamavit ad Dominum
+ eo quod eis certa mors impenderet.

+ *Cap. XIV.* — Esther quoque regina confu-
+ git ad Dominum, pavens periculum, quod
+ imminabat. Cumque deposuisset vestes re-
+ gias, fletibus et luctui apta indumenta sus-
+ cepit, et pro unguentis variis, cinere et ster-
+ coris implevit caput, et corpus suum humi-
+ liavit jejuniis, omniaque loca, in quibus
+ lætari ante consueverat, crinium laceratione
+ complevit. Et deprecabatur Dominum Deum
+ Israel, dicens: Domine mi, qui rex noster es
+ solus, adjuva me solitariam, et cujus præter
+ te nullus auxiliator est alius. Periculum
+ meum in manibus meis est. Audivi a patre
+ meo, quod tu, Domine, tulisses Israel de
+ cunctis gentibus, et patres nostros ex omni-
+ bus retro majoribus suis, ut possideres hæ-
+ reditatem sempiternam, fecistisque eis sicut
+ locutus es. Peccavimus in conspectu tuo, et
+ idcirco tradidisti nos in manus inimicorum
+ nostrorum: coluimus enim deos eorum.
+ Justus est, Domine: et nunc eis sufficit, quod
+ durissima nos opprimunt servitute; sed ro-
+ bur manuum suarum, idolorum potentie
+ deputantes, volunt tua mutare promissa, et
+ delere hereditatem tuam, et claudere ora
+ te laudantium, atque extinguere gloriam
+ templi et altaris tui, ut aperiant ora gentium,
+ et et laudent idolorum fortitudinem, et prædi-
+ cent carnalem regem in sempiternum. Ne
+ tradas Domine, sceptrum tuum his, qui non
+ sunt, ne rideant ad ruinam nostram: sed
+ converte consilium eorum super eos, et eum
+ qui in nos cepit sævire, disperde. Memento,
+ Domine, et ostende te nobis in tempore tri-
+ bulationis nostræ, et da mihi fiduciam, Do-
+ mine mine rex deorum, et universæ potestatis:
+ tribue sermonem compositum in ore meo in
+ conspectu leonis, et transfer cor illius in
+ odium hostis nostri, ut et ipso pereat, et cæ-
+ teri qui ei consentiunt. Nos autem libera

+ manu tua, et adjuva me, nullum aliud auxi-
+ lium habentem, nisi te, Domine, qui habes
+ omnium scientiam, et nosti quia oderim
+ gloriam iniquorum, et detester cubile incir-
+ cumcisorum, et omnis alienigenæ. Tu scis
+ necessitatem meam, quod abominer signum
+ superbiæ et gloriæ meæ, quod est super ca-
+ put meum in diebus ostentationis meæ, et
+ detester illud quasi pannum menstruatæ, et
+ non portem in diebus silentii mei, et quod
+ non comederim in mensa Aman, nec mihi
+ placuerit convivium regis, et non biberim
+ vinum libaminum: et nunquam lætata sit
+ ancilla tua, ex quo huc translata sum usque
+ in presentem diem, nisi in te, Domine Deus
+ Abraham. Deus fortis super omnes, exaudi
+ vocem eorum qui nullam aliam spem ha-
+ bent, et libera nos de manu iniquorum, et
+ crue me a timore meo.

Hæc quoque addita reperi in editione Vulgata.

+ *Cap. XV.* — Et mandavit ei *(hæud dubium*
+ *quin Estheri Mardocheus)* ut ingrederetur ad
+ regem, et rogaret pro populo suo et pro pa-
+ tria sua. Memorare, inquit, dierum humilita-
+ tis tue, quomodo nutrita sis in manu mea,
+ quia Aman secundus a rege locutus es contra
+ nos in mortem: et tu invoca Dominum, et
+ loquere regi pro nobis, et libera nos de
+ morte.

Necnon et ista quæ subdita sunt.

+ Die autem tertio deposuit vestimenta or-
+ natus sui, et circumdata est gloria sua. Cum-
+ que regio fulgeret habitu, et invocasset
+ omnium rectorem et salvatorem Deum, as-
+ sumpsit duas famulas, et super unam qui-
+ dem innitebatur, quasi præ deliciis et nimia
+ teneritudine corpus suum ferre non susti-
+ nens: altera autem famularum sequebatur
+ dominam defluentia in humum indumenta
+ sustentans. Ipsa autem rosum vultu colore
+ perfusa, et gratis ac nitentibus oculis, tris-
+ tem celabat animum, et nimio timore con-
+ tractum. Ingressa igitur cunctis pro ordine
+ ostia, stetit contra regem, ubi ille residebat
+ super solum regni sui indutus vestibus re-
+ giis, uroque fulgens, et pretiosis lapidibus,

1. Regine ms. da mihi fiduciam, rex deorum et universæ Domine potestatis.

+ eratque terribilis aspectu. Cumque elevasset
+ faciem, et ardentibus oculis furorem pectoris
+ indicasset, regina corruit, et in pallorem co-
+ lore mutato, lassum super ancillulam recli-
+ navit caput. Convertitque Deus spiritum
+ regis in mansuetudinem, et festinus ac me-
+ tuens exsilivit de solio, et sustentans eam
+ ulnis suis, donec rediret ad se, his verbis
+ blandiebatur: Quid habes, Esther? Ego sum
+ frater tuus, noli metuere. Non morieris:
+ non enim pro te, sed pro omnibus hæc lex
+ constituta est. Accede igitur, et tange scap-
+ trum. Cumque illa reticeret, tulit auream
+ virgam, et posuit super collum ejus, et os-
+ culatus est eam, et ait: Cur mihi non loque-
+ ris? Quæ respondit: Vidi te, domine, quasi
+ Angelum Dei, et conturbatum est cor meum
+ præ timore gloriæ tuæ. Valde enim mirabi-
+ lis es, domine, et facies tua plena est gratia:
+ rum. Cumque loqueretur, rursus corruit, et
+ pene examinata est. Rex autem turbabatur,
+ et omnes² ministri ejus consolabantur eam.

Exemplar epistolæ regis Artaxerxis, quam pro
Judeis ad totas regni sui provincias misit:
quod et ipsum in Hebræico volumine non habet.

+ *Cap. XVI.* — Rex magnus Artaxerxes ab
+ India usque Æthiopiam, centum viginti sep-
+ tem provinciarum ducibus ac principibus,
+ qui nostræ obediunt jussioni, salutem dicit.
+ Multi bonitate principum, et honore qui in
+ eos collatus est abusi sunt in superbiam: et
+ non solum subjectos regibus nituntur oppri-
+ mere, sed datam sibi gloriam non ferentes³,
+ in ipsos, qui dederunt, moluntur insidias.
+ Nec contenti sunt gratias non agere benefi-
+ cii, et humanitatis in se jura violare: sed
+ Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se
+ fugere posse sententiam. Et in tantum vesa-
+ nie proruperunt, ut eos, qui credita sibi
+ officia diligenter observant, et ita cuncta
+ agunt ut omnium laude digni sint, menda-
+ ciorum cuniculis conentur subvertere, dum
+ aures principum simplices, et ex sua natura

+ alios æstimantes, callida fraude decipiunt.
+ Quæ res et ex veteribus probatur historiis,
+ et ex his quæ geruntur, quotidie, quomodo
+ malis quorundam suggestionibus regum
+ studia depraventur. Unde providendum est
+ paci omnium provinciarum. Nec putare de-
+ betis, si diversa jubeamus, ex animi nostri
+ venire levitate, sed pro qualitate et neces-
+ sitate temporum, ut reipublice possit uti-
+ litas, ferre sententiam. Et ut manifestius,
+ quod dicimus, intelligatis, Aman filius Ama-
+ dathi, et animo et gente Macedo, alienusque
+ a Persarum sanguine, et pietatem nostram
+ sua crudelitate commaculans, peregrinus
+ susceptus est a nobis, et tantam in se exper-
+ tus humanitatem, ut pater noster vocaretur,
+ et adoraretur ab omnibus post regem secun-
+ dus: qui in tantum arrogantie tumorem
+ sublatus est⁴, ut regno privare nos niteretur
+ et spiritum. Nam Mardocheum, ejus fide et
+ beneficiis vivimus, et consortem regni nostri
+ Esther, cum omni gente sua, novis quibus-
+ dam atque inauditis machinis expetivit in
+ mortem: hoc cogitans, ut, illis interfectis,
+ insidiaretur nostræ solitudini, et regnum
+ Persarum transferret in Macedonas. Nos au-
+ tem, a pessimo mortalium Judeos nec des-
+ tinatus, in nulla penitus culpa reperimus,
+ sed e contrario justis utentes legibus, et filios
+ Altissimi et maximi, semperque viventes Dei,
+ tuus beneficio et patribus nostris et nobis
+ regnum est traditum, et usque hodie custo-
+ ditur. Unde eas litteras, quas sub nomine
+ nostro ille direxerat, sciat esse irritas. Pro
+ quo scelere ante portas hujus urbis, id est,
+ Susis, et ipse qui machinatus est, et omnis
+ cognatio ejus pendet in patibulis: non no-
+ bis, sed Deo ei reddente quod meruit. Hoc
+ autem edictum, quod nunc mittimus, in
+ cunctis urbibus proponatur, ut liceat Judeis
+ uti legibus suis. Quibus debetis esse admi-
+ niculo, ut eos, qui se ad necem eorum para-
+ verant, possint interficere tertia decima die
+ mensis duodecimi qui vocatur Adar. Hunc
+ enim diem, omnipotens Deus, memoris et
+ luctus, eis vertit in gaudium. Unde et vos,

1. Idem ms. super ancillam.

2. Postrema isthæc sententia: Rex autem turba-
batur, et omnes, etc., in regine ms. desideratur.

3. Idem ms. gloriam non inferentes.

4. Idem ms. in tantum arrogantia et honore
sublatus est.

+ inter ceteros festos dies hanc habetote diem,
 + et celebrate eam cum omni letitia, ut et in
 + posterum cognoscatur, omnes qui fideliter
 + Persis obediunt, dignam pro fide recipere
 + mercedem: qui autem insidiantur regno
 + eorum, perire pro scelere. Omnis autem

+ provincia et civitas que noluerit, solemn-
 + tatis hujus esse participes, gladio et igne
 + pereat, et sic deleatur, ut non solum homi-
 + nibus, sed etiam bestiis in via sit in sempi-
 + ternum, pro exemplo contemptus, et inobe-
 + dientis*.

1. Finito Esther libro ad canonicis Hebraicæ
 veritatis conclusionem istam subjungit Memmianum
 exemplar: EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHORUM.
 INCIPIT QUARTUS ORDO EORUM LIBRORUM QUI IN HEBRÆO-
 RUM CANONE NON HABENTUR. Quæ literis aureis
 descripta leguntur in medio figuræ orbiculatæ coro-
 nam civicam exprimentis veterum numerorum. Eadem
 habet ms. bibliorum codex Ecclesie Narbonensis,
 sed stylo simpliciori in hunc modum: EXPLICIT LIBRA
 ESTHER V. DCC. EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHO-
 RUM, etc. Notat igitur versus esse septingentos in
 libro Esther, in quo volumine explicat ultimus ordo
 librorum canonicis. Hæc etiam leguntur partim mi-
 nio, partim atramento: literis autem uncialibus seu
 majusculis scripta in ms. San-Germanensium. 15:
 « Finis Esther, Deo gratias, Amen. Hujusque
 completum est vetus testamentum, id est, omnes
 canonicas scripturas (lege, omnes canonicæ Scripturæ,

quæ sunt) quod sunt libri viginti quatuor: quas
 transtulit Hieronymus presbyter, de Hebraicæ veri-
 tate in Latinum vertit sermonem. Summo studio
 summaque cura per diversos codices oberrans
 editiones perquisivi; in unum collegi corpus, et
 scribens transfudi, fecique pandectem... Ceteræ
 vero scripturæ, quæ non sunt canonicæ, sed dicuntur
ecclesiastica, istæ sunt, id est, liber *Judith*,
Tobias, libri *Maccabæorum* duo, *Sapientia*, quæ
 dicitur *Salomonis*, et liber Jesu filii Sirac, et liber
Pastoris. Explicat in nomine Patris, et Filii, et Spi-
 ritus sancti. Amen ».

His subjungit idem excerptor librum *Judith*
 secundum antiquam translationem Latinam usu
 receptam in Ecclesia ante Hieronymum: de qua
 veteri Vulgata dicturi sumus in appendice veteris
 Testamenti. De canone vero hæctenus dicta sufficiant.
 MART.

EXPLICIT LIBER ESTHER.

EXPLICIT CANON HEBRAICÆ VERITATIS.

SANCTI EUSEBII HIERONYMI,

STRIDONENSIS PRÆBYTERI

DIVINÆ BIBLIOTHECÆ

PARS SECUNDA,

*Complectens aliquot libros qui in Hebræorum canone non habentur,
 vel qui in Hebræo canone quidem habiti, iterum tamen e textu
 Græco Septuaginta versi sunt.*

POSTREMUS ORDO

VETERIS TESTAMENTI.